
EMOCIJE KAO NAČIN BIVANJA-U-SVETU

O knjizi Igora Cvejića *Emotivno suočavanje sa svetom. Utelovljenost, logika, autentičnost i društvena priroda emocija*, Novi Sad: Akademska knjiga, 2024.

Anastasija Filipović

Osnovna teza knjige autora Igora Cvejića, *Emotivno suočavanje sa svetom. Utelovljenost, logika, autentičnost i društvena priroda emocija* može se pročitati već u prvim pasusima u kojima autor piše da njegova „metodološka pretpostavka jeste da su nam emocije najbliže kada nam na svoj način otkrivaju stvarnost (Cvejić 2024:18)”. Ideja da emocije ne treba da upoznamo fokusirajući se samo na ono što se dešava u našoj unutrašnjosti, već upravo suprotno, fokusirajući se na našu spoljašnjost, na način na koji one učestvuju u kreiranju slike sveta koju imamo, prožima se kroz čitav tekst. Ovom osnovnom tezom autor nastoji da uspostavi tok knjige kojim će se čitalac kretati. Pažnja čitaoca biće usredsređena na tekst, ali i na njegovu okolinu. Iako nam uobičajeno deluje da čitanje literature izoluje čitaoca od spoljašnjosti, u ovom slučaju autor je uspeo da transformiše izolovanost čitaoca u njegovu angažovanost, čime je filozofski cilj knjige zadovoljen.

Knjiga ostavlja utisak da je pisana pre svega za stručnu publiku. Ipak, ovo delo obiluje primerima i referencama na različite aspekte svakodnevice, što ga čini pitkim i za publiku koja nije formalno filozofski obrazovana. Strukturalno, sastoji se od četiri glavna poglavlja, sa više potpoglavlja. U nastavku teksta osvrnućemo se na osnovne teze iz sva četiri poglavlja pojedinačno, dok ćemo na kraju ponuditi sopstvenu kritičku refleksiju pročitano.

Prvo poglavlje pod naslovom *Afektivna utelovljenost* sa svojih šest potpoglavlja predstavlja najobimniji deo knjige. U njemu autor razjašnjava osnovne elemente emocija, prolazeći kroz različite teorije i paralelno izostravajući sopstveno stanovište. Ovo poglavlje predstavlja ključno mesto, jer u njemu autor uspostavlja teorijski okvir razumevanja emocija i afektivnosti. U tu svrhu, izdvojićemo nekoliko osnovnih teza prvog poglavlja koje će nam ukratko predstaviti osnovnu autorovu poentu.

Afektivna intencionalnost predstavlja samosvojan odnos sa svetom koji se ne može redukovati na propozicionalne stavove (Goldie 2000), a koji se karakteriše kroz angažman sa svetom i specifičnu afektivnu usmerenost (Cvejić 2024). Dakle, emocije podrazumevaju da se njihova usmerenost odnosi na objekat, svet i nas same, tako da način na koji je objekat doživljen transformiše doživljaj sveta i nas samih (Cvejić 2024). Ovako shvaćene, emocije podrazumevaju poseban način aktivnosti u svetu. Aktivnost nužno podrazumeva i telesnost, i to na najdublji način, kroz iskustvo našeg tela kao onog koje dela i nad kojim se dela. To je razlog zbog čega se emocije doživljavaju kao *utelovljene*. Ipak, treba naglasiti da utelovljenost ne podrazumeva samo osećanje telesnih promena, kao što je npr. lupanje srca, već i emocije koje mogu biti pozitivno ili negativno okarakterisane (Colombetti 2014; Cvejić 2024). Stoga, kao što afektivna intencionalnost predstavlja vrstu odnosa sa svetom koji se može samo fenomenološki doživeti, tako afektivna utelovljenost podrazumeva osećaj koji oblikuje taj odnos.

Autor insistira na razumevanju afektivnosti kao *aktivnog fenomena*, a ne kao tradicionalno shvaćenog, pasivnog fenomena. Iako sposobnost da budemo aficirani podrazumeva pasivnost, odnosno mogućnost da na nas utiču objekti i događaji iz spoljašnjeg sveta, svaka aficiranost takođe biva transformisana u aktivnost. Upravo tokom emotivnog iskustva dolazi do ove transformacije (Slaby and Wüshner 2014). Prema tome, emocije predstavljaju kompleksan fenomen. Njih odlikuje sposobnost prihvatanja uticaja iz spoljašnjosti, ali i prevođenje tih uticaja u aktivno razumevanje spoljašnjeg sveta. Razumevanje sveta predstavlja rezultat procesa pridavanja

značenja stvarima u našoj okolini; mi na taj način postajemo aktivni delatnici u svetu. Aktivnost u svetu autor naziva *angažovanošću* (Cvejić 2024:88). Zbog njegove složenosti, Cvejić upravo ovaj pojam stavlja u kontekst afektivnosti. Angažman sa svetom autor definiše kao „način aktivnog odnošenja sa svetom u koji smo upleteni ili kome smo izloženi” (Cvejić 2024:91). Međutim, autor naglašava da ne treba misliti da doživljaj stvarnosti koji je zasnovan na afektivnom angažmanu ne odgovara kognitivnom doživljaju realnosti. Afektivni aspekt se nikada ne može redukovati na kognitivni, već predstavlja naš odnos *prema* kognitivnom doživljaju. Njime razumemo emotivno relevantne aspekte stvarnosti koji u suprotnom ostaju nezabeleženi (Cvejić 2024).

Afektivni doživljaj sebe kroz afektivno sopstvo takođe konstituise naš doživljaj stvarnosti, time što taj doživljaj sebe određuje, i to, kako Cvejić (2024) navodi, u jednom praktičnom smislu. Naime, kroz afektivno sopstvo mi otkrivamo sopstveni odnos sa svetom.

„Emocije sa drugima”

U drugom, izuzetno zanimljivom poglavlju, pod naslovom *Angažman sa drugima*, Cvejić se okreće ispitivanju emotivnih odnosa koje imamo sa drugima. Autor se posebno fokusira na tri fenomena: empatiju, kolektivna afektivna stanja i ljubav.

Empatija predstavlja jednu od glavnih zaokoljica teoretičara socijalne kognicije. Na koji način mi pretpostavljamo da znamo kako se neko drugi oseća? Autor smatra da empatija nije postavljanje sopstvenog „znanja” o tome kako se neko oseća na primarno mesto. Zapravo, empatija predstavlja uvažavanje tuđih osećanja uz

poštovanje ranjivosti i privatnosti drugog (Cvejić 2024:177). U skladu sa fenomenološkom tradicijom, autor ističe da je važno biti uočen od drugog, ali i dalje biti *drugi*. Takođe, empatiju treba razlikovati od kolektivnih emocija iliti „emocija sa drugima”. Kolektivne emocije podrazumevaju emotivnu reakciju u skladu sa našom pripadnošću određenoj grupi. Mi osećamo da pripadamo nekoj grupi time što sa njenim pripadnicima delimo određene normativne obrasce, koji dovode do sličnih evaluacija i emotivnih reakcija. U skladu s tim, kolektivne emocije podrazumevaju zajedničke emotivne reakcije koje osećamo, bez obzira da li smo fizički prisutni u određenoj grupi, društvu ili ne.

S druge strane, *deljene emocije* podrazumevaju da zajedno sa drugima učestvujemo u nekoj emociji u tom trenutku i da imamo osećaj da ona pripada svima nama. Stoga, one povezuju grupu ljudi, ali na plićem i kratkotrajnijem nivou. Poseban skup kolektivnih emocija na koji se autor osvrće jesu *političke emocije* (Cvejić 2024:2000). Slabi (*Jan Slaby*) i Santo (*Thomas Szanto*) (2020:482) tvrde da političke emocije karakterišu: 1) afektivni i intencionalni fokus na nešto što je od značaja kako za politiku, tako i za zajednicu, 2) zahtev za priznavanjem njihovog značaja i 3) recipročan odnos između zajednice i emocija koje je karakterišu i pojedinačnih emocija članova. Dakle, političke emocije se razlikuju od drugih kolektivnih emocija po svojoj široj društvenoj važnosti i recipročnom uticaju na emocije pojedinačnih članova zajednice. Zbog toga Cvejić piše da upravo u društvenim krizama treba tražiti realan objekat političkih emocija (2024:203). U kriznim situacijama naš svet biva uzdrman i mi smo primorani da odgovorimo na tu uzdrmanost; moramo da

se suočimo sa društvenom promenom i da na nju odgovorimo, a način na koji se to dešava jeste upravo putem *angažmana*.

Drugo poglavlje Cvejić završava refleksijama o ljubavi. Autor razlikuje prijateljsku od partnerske ljubavi upravo po tome koliki prostor ostavljamo nekome da deli svoj svet sa drugim. Tako, u prijateljskoj ljubavi podrazumevamo da nećemo biti ta osoba sa kojom će neko deliti *sve*, dok u ljubavnoj vezi upravo to pretpostavljamo (Cvejić 2024). Ljubavna veza zahteva da naš odnos bude takav da to ko smo i ko ćemo postati ne zavisi samo od nas, već i od našeg partnera ili partnerke. Upravo ovakva vrsta ljubavi zahteva angažovani odnos dve jedinice u realizaciji krajnjeg zajedničkog cilja.

Ordo amoris i veritas motus

Dok prva dva poglavlja zauzimaju najveći deo teksta u knjizi, poslednja dva su znatno kraća. Zbog toga ćemo im posvetiti manje prostora i predstaviti osnovne teze oba poglavlja u jednom odeljku.

Treće poglavlje nosi pomalo kontradiktoran naziv, *Logika emocija*. Uglavnom se na emocije i na razum gleda kao na dve suprotstavljene kategorije koje se međusobno ne preklapaju. Međutim, autor nam u ovom poglavlju pokazuje kako ipak postoji određena racionalnost i logičnost koja je prisutna i kod emocija. Dakako, nije reč o kolokvijalnom značenju na koje pojam racionalnost upućuje, a tiče se odlučivanja i promišljanja „hladne glave” – reč je o logici emocija.

Prva odlika racionalnosti emocija, prema autoru, jeste njihova podesnost. Emocije su podesne kada nam je jasno šta objekat emocije znači za subjekta emocije. Nekada je osnova emocija

u samoj stvari, tj. objektu emocija, a nekada u subjektu. Ipak, u oba slučaja postoji određena razložnost prisutnosti date emocije. Upravo se logika te emocije očituje u onome što autor naziva *uvažavanje značaja* (Cvejić 2024:270). Postoje četiri kategorije uvažavanja značaja: uvažavanje značaja (sopstvenih) vrednosti, uvažavanje značaja situacije/objekta, uvažavanje značaja sveta kao prostora delanja i uvažavanje značaja konstrukta sopstva. Emocije funkcioniraju kao forme usaglašavanja i harmonizacije ovih kategorija; one nisu odvojene, već nužno povezane. Sama baza emotivnog iskustva jeste upravo u uviđanju važnosti sopstvenih vrednosti, njihovom usklađivanju sa objektima i situacijama u svetu, kao mestu u kom ispoljavamo te iste vrednosti i usklađujemo ih sa sopstvenim Ja.

Četvrto poglavlje nosi naziv *Autentičnost emocija* i u njemu autor diskutuje upravo o tome šta čini emocije integralnim u odnosu na nas. Cvejić (2024:272) smatra da je za autentičnost neophodna integralnost – neophodno je da nešto doživimo kao da je deo *nas* i da se *baš nama* dešava. Zbog toga telesne ili mentalne reakcije ne mogu da budu autentične; one ne mogu da zadovolje zahtev integralnosti. Ono što je nužno za autentičnost, iako se sa njom ne može izjednačiti, jeste *iskrenost*. Iskrenost podrazumeva spontanost emocija, odnosno njihovom neusmerenost i slobodu da ih doživimo takve kakve jesu. Takođe, ona obuhvata i prihvatanje. Iskreno emotivno iskustvo podrazumeva da prihvatimo ono što osećamo, a to ponekada nije lako. Ipak, ono što u krajnjoj liniji odlikuje autentičnost, prema Cvejiću (2024), suštinski je – relacionalnost. Relacionalnost se shvata kao suočavanje sa svetom oko nas, sa kompleksnošću našeg bivanja u svetu.

Dakle, autentičnost se ne može redukovati na iskrenost ili identifikaciju, već „moramo da se pitamo sa čim, sa kim, prema kome ili prema čemu i u čemu se susrećemo sa nečim što je uzdrmalo naš svet” (Cvejić 2024:296).

Kritički osvrt

Delo *Emotivno suočavanje sa svetom. Utelovljenost, logika, autentičnost i društvena priroda emocija* autora Igora Cvejića predstavlja zanimljivu knjigu vrednu čitanja. Sa stanovišta stručnosti, knjiga je savremena, bazirana na aktuelnoj i relevantnoj literaturi, što je čini jednim od važnijih naučnih radova iz oblasti filozofije emocija na našem govornom prostoru. Ona kombinuje ideje fenomenološke filozofske tradicije sa savremenim saznanjima iz neuronauka, primenjujući ovakav teorijski okvir na različita aktuelna društvena pitanja.

Najzanimljiviji deo knjige je njeno drugo poglavlje. U njemu autor reflektuje o različitim tipovima kolektivnih emocija. Polje bavljenja kolektivnim afektivnim stanjima još uvek je nedovoljno istraženo, a ovaj fenomen ima različite implikacije, kako u političkoj teoriji, tako i u oblasti umetnosti i antropologije. Autor navodi različite relevantne primere koji otvaraju put povezivanju sa raznovrsnim disciplinama. Pojam angažmana, upravo u kontekstu kolektivnih afektivnih stanja, otvara vrata shvatanju načina funkcionisanja zajednica. Šta je ono što razlikuje zajednice koje bismo okarakterisali kao kooperativne od onih koje nam deluju kao da ne poseduju osećaj kolektiva? Teza o kolektivnoj afektivnosti mogla bi da nam ponudi odgovor na pomenuto pitanje, te se nadamo da će se autor posvetiti takvom smeru istraživanja u budućnosti.

Pitanja koja se tiču sopstvenih emocija i njihove uloge u komunikaciji sa drugima i svetom oko nas, ne zmiru kroz vreme. Naprotiv, ona se samo redefinišu, ali bazično interesovanje za upoznavanje sebe i svoje okoline ne smanjuje se. Emocije, kao nužan deo svakog našeg iskustva, postaviće se na prvo mesto u tom lancu ispitivanja. Iz tih razloga, iako knjiga nije primarno pisana za širu publiku, može biti relevantna i korisna svima, kao svojevrсни vodič u pojmovnoj artikulaciji afektivnih doživljaja. Stoga, kako zbog naučnog, tako i zbog edukativnog aspekta, najtoplije je preporučujem.

Literatura

- Goldie, Peter. 2000. *The Emotions. A Philosophical Exploration*. Oxford – New York: Oxford University Press.
- Colombetti, Giovanna. 2014. *The Feeling Body. Affective Science meets the Enactive Mind*. Cambridge (MA) – London: MIT Press.
- Cvejić, Igor. 2024. *Emotivno suočavanje sa svetom. Utelovljenost, logika, autentičnost i društvena priroda emocija*. Novi Sad: Akademska knjiga.
- Slaby, Jan and Phillip Wüschner. 2014. "Emotion and Agency." Pp. 212 – 228 in *Emotion & Value*, edited by S. Roeser and K. Tod. Oxford – New York: Oxford University Press.
- Szanto, Thomas, and Slaby, Jan. 2020. "Political Emotions." Pp. 478 – 494 in *The Routledge Handbook of Phenomenology of Emotions*, edited by T. Szanto and H. Landweer. London – New York: Routledge.

